

12. Психологические проблемы самореализации личности. – Вып. 4. / Под ред. Е.Ф. Рыбалко, Л.А. Коростылёвой. СПб.: Изд-во С.-Петербурга. ун-та, 2000. – С. 193-200.
13. Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2007. – Т.4. – №2.
14. Святитель Василий Великий. Избранные творения / Сост. иеродиакон Никон (Париманчук). – М.: Изд. Сретенского монастыря, 2006. – С. 498.
15. Св. Иоанн Златоуст. Творения. – Т.ХІІ, кн.1, – С.543
16. Словарь практического психолога/Составитель С.Ю.Головин. – Минск: Харвест: М.: ООО “Изд-во АСТ”, 2001. – С.800.
17. Херсонский В. Ум, умеющий закрыть глаза. Жизнь. Духовность. Вера // Материалы Республиканской научно-практической конференции – юбилейные чтения имени В.Ф. Войно-Ясенецкого “Единение науки и религии” (25.05. 2005 г., Одесса). – Одесса: Печатный дом – 2005. – С.72 – 109.
18. Хоружий С. С. После перерыва. Пути русской философии. – СПб., 1994. – С.412-416.
19. Чабан. О. Бог в трансценденції аналітичних відносин// Психиатрия и религия на стыке тысячелетий: Сборник научных работ Харьковской областной клинической психиатрической больницы №3 (Сабуровой дачи) и Харьковской медицинской академии последипломного образования / Под общ. ред. П.Т.Петрюха, Р.Б.Брагина. – Харьков, 2006. – Т.4. – С. 112-114.
20. Frankl V. Zehn Thesen über die Person (1950) // Frankl V. Der Wille zum Sinn: Ausgewählte Vorträge über Logotherapie. 3., erw. Aufl. Bern: Huber, 1982. Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия / Перевод Е.Патяевой; Под ред. Д.Леонтьева. – 2005.

Common positions and fundamental differences according to phenomenon of “unity of personality” in psychology and Christian theology are highlighted in the article.

Key words: Christian anthropology, psychology, personality, unity, wholeness.

Отримано: 22.02.2010

Самоідентифікація як механізм формування ідентичності особистості

Стаття містить результати теоретичного дослідження загальної проблеми становлення особистості. В ній детально представлені всі аспекти розгляду самоідентифікації як важливої складової процесу соціалізації та формування “Я-образу” як результату цього процесу. Здійснено всебічне вивчення і співвіднесення понять “ідентичність – ідентифікація – самоідентифікація”.

Ключові слова: соціалізація, самоідентифікація, ідентичність, ідентифікація, “Я-образ”.

В статті представлені результати теоретичного дослідження проблеми становлення особистості. Детально представлені всі аспекти розгляду самоідентифікації як важливої складової процесу соціалізації та формування “Я-образу” як результату цього процесу. Здійснено всебічне вивчення і співвіднесення понять “ідентичність – ідентифікація – самоідентифікація”.

Ключевые слова: социализация, самоидентификация, идентичность, идентификация, “Я-образ”.

Особистість є однією ланкою суспільства, її становлення як окремого представника є запорукою розвитку суспільства в майбутньому. Останнім часом в Україні склалась досить складна ситуація як політична, так і економічна. Спираючись на знання про те, що процес соціалізації на пряму залежить від тих соціальних процесів, що відбуваються в соціумі в даний час, можемо стверджувати, що постійні зміни в уряді, економічна нестабільність, соціальна занедбаність – все це призводить до зниження загального рівня життя населення і ускладнює процес формування власної ідентичності кожної особистості.

На нашу думку, всебічний розвиток особистості можливий завдяки успішному проходженню процесу самоідентифікації, та в результаті нього – формуванню позитивного уявлення людини про себе.

Аналіз літературних джерел дає нам підстави стверджувати, що проблема самоідентифікації є відносно новим та мало досліджуваним явищем. Тому досить важливо всебічно та повноцінно дослідити всі її аспекти. Розв’язання цього завдання можливе через аналіз та

співвіднесення понять “ідентичність – ідентифікація – самоідентифікація”

Отже, метою цієї статті є висвітлення результатів проведеного нами теоретичного дослідження проблеми, з'ясування та представлення найбільш повної психологічної характеристики сутності процесу самоідентифікації як одного із механізмів формування ідентичності особистості.

Вищесказане дозволяє нам визначити основні актуальні напрямки теоретичного дослідження самоідентифікації особистості як суттєвої складової процесу соціалізації.

1. Здійснити всебічний теоретичний аналіз процесу соціалізації та виокремити його основні механізми.
2. Визначити особливості процесу самоідентифікації як головного процесу формування ідентичності.
3. Розглянути складові “Образу-Я” як цілісного уявлення людини про себе, що формується в результаті самоідентифікації.
4. Виокремити основні чинники, що можуть спричинити виникнення кризи ідентичності.

Соціалізація особистості розглядається як акумулювання людиною в процесі життя і діяльності досвіду соціального розвитку і поведінки, що накопичувався людством і передавався в процесі виховання і навчання, рольового освоєння оточуючого світу і суспільства [2].

Взагалі соціалізація є двостороннім процесом, що включає в себе, з одного боку, процес засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, а з іншого – це процес активного відтворення індивідом системи цих соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності та активного включення в соціальне середовище. Успішною соціалізація може вважатися за умови ефективної адаптації людини до суспільства і водночас здатність певною мірою протистояти суспільству, тобто всьому тому, що заважає її саморозвитку і самоствердженню.

Важливою проблемою теорії соціалізації є дослідження механізмів процесу соціалізації. В сучасній науковій літературі існують різні точки зору вітчизняних і зарубіжних авторів на цю проблематику, зокрема виділяються такі механізми соціалізації: навіювання, наслідування, психологічне зараження, ідентифікація, авторитет, популярність (С.А.Белічева); механізм інтеріоризації-екстеріоризації, що функціонує в процесі спільної діяльності (О.М.Леонт'єв); наслідування, ідентифікація, рефлексія (А.В.Мудрик); конформізм (А.Н.Сухов), імітація (наслідування), ідентифікація, керівництво (Г.Тард) [2; 5; 9].

Загалом всі ці механізми можна охарактеризувати як соціально-психологічні впливи середовища, що безпосередньо сприяють переходу зовнішніх групових норм і цінностей у внутрішні особисті установки людини.

Суттєвим механізмом засвоєння соціального досвіду та постійного вдосконалення розвитку особистості, на наш погляд, є ідентифікація. Ідентифікація (від лат. *identicus* – тотожний, *ficatio* – здійснення, втілення) розуміється як процес співставлення, порівняння одного об'єкта з іншим на основі якоїсь певної ознаки або властивості, в результаті чого відбувається встановлення їх схожості або відмінності; це емоційно-когнітивний процес неусвідомленого ототожнення суб'єктом себе з іншим суб'єктом, групою, певним зразком [1].

З.Фрейд виділив два основні типи ідентифікації: первинна – виникає в дитинстві і являє собою примітивну форму емоційної прив'язаності дитини до матері; та вторинна – грає роль захисного механізму, за допомогою якого дитина справляється з хвилюванням, викликаним загрозливим авторитетом, шляхом включення деяких аспектів його поведінки в особисті дії.

Для неортодоксального психоаналізу (А.Фрейд, Д.Рапопорт) поняття ідентифікації виступило як центральний механізм формування здатності “Я”-суб'єкта до саморозвитку. При цьому між суб'єктом та об'єктом, що віддзеркалюється, відбувається встановлення певного емоційного зв'язку, змістом якого є переживання своєї тотожності з суб'єктом.

У сучасній психології поняття ідентифікації охоплює три області психічної реальності, що перетинаються: 1) це процес об'єднання суб'єктом себе з іншим індивідом чи групою на основі емоційного зв'язку, що встановився, а також включення в свій світ і прийняття як особистих норм, цінностей, зразків; 2) це уявлення, бачення суб'єктом іншої людини як продовження самого себе (проекція), наділення її своїми якостями, почуттями, бажаннями; 3) це механізм постановки суб'єктом себе на місце іншого, що проявляється у вигляді поринання, перенесення індивідом себе в поле, простір, обставини іншої людини і призводить до засвоєння його особистого сенсу [7].

Сукупність ідентифікацій формує поняття ідентичності особистості (від лат. *identicus* – тотожність, однаковість), що забезпечує збереження і підтримку особистістю власної цілісності; тотожності та нерозривності історії свого життя; наявності стійкого “Образу Я”; усвідомлення у собі певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки.

Метафорично ідентичність можна окреслити як психічну серцевину, яка забезпечує інтеграцію особистості, а відтак і її здоров'я [1].

Ознаками сформованості ідентичності є: послідовність поведінки, здатність робити вибір, усвідомлення відповідальності за нього, гарний самоконтроль, вміння бачити своє життя в перспективі, знання про власні цінності і погляди, наявність суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя [4].

Отже, якщо узагальнити все вищевикладене, можна сказати, що ідентифікація позначає сам процес емоційного самоототожнення (що не є усвідомленим) суб'єкта з образом “значущого іншого”, а ідентичність – це результат цього процесу, тобто самовизначення соціального суб'єкта. Динаміка ідентичності полягає в постійних ідентифікаціях людини з об'єктами зовнішнього світу, які виявляються співзвучними з її глибинним психічним життям.

Суттєвим механізмом становлення ідентичності особистості є процес самоідентифікації, через який відбувається формування контролю над своєю поведінкою та засвоєння норм суспільства (А.Бандура, З.Фрейд). Саме в процесі самоідентифікації формується уявлення особистості про себе як про цілісну і унікальну, а “Образ Я” стає основою, на яку людина опирається в побудові своєї поведінки. Будучи суб'єктами пізнання, спілкування і діяльності, люди співвідносять свої наміри і цілі з тими моральними орієнтаціями, нормами і межами, які вони визнали для себе прийнятними в процесі свого особистісного розвитку. Все це віддзеркалюється в їх “Образі Я”, а відповідно, і у вчинках і діях.

Дослідженням проблеми самоідентифікації займалися Е. Гидденс, Д. Жоделе, Г. Зиммель, В. Злишков, Д. Кемпбелл, Ж.-П. Кодол, Дж. Марсія, А. Маслоу, С. Московичи, Дж. Тернер, Г. Тажфель, З. Фрейд, Э. Фромм, М. Шериф, Е. Еріксон и др.

Самоідентифікація – це комплексна діяльність людини по самовизначенню, результатом якої є тотожність людини з самим собою. Тотожність передбачає співвіднесення себе як “Я” з істинним “Образом Я”. Відповідно, самоідентифікація, будучи процесом вироблення “Образу Я”, передбачає уявлення про істинне і помилкове “Я”. Це уявлення народжується в процесі самовизначення, пошуку самоідентичності.

Сучасний психоаналіз розрізняє гетеропатичні (доцентрові) і идеопатичні (центробіжні) ототожнення. В першому випадку суб'єкт ототожнює себе з іншою людиною, а в іншому – суб'єкт ототожнює іншу людину з собою.

Самоідентифікація як психологічний механізм формування ідентичності виконує досить важливі функції, зокрема:

- відбір нових особистісних та соціальних цінностей в структуру ідентичності;
- переструктурування ідентичності відповідно до особливостей нових елементів, що увійшли до її структури;
- визначення індивідом значення та цінності нових елементів ідентичності та співставлення їх з попередніми соціальними цінностями, що також входять до структури ідентичності.

Самоідентифікація забезпечує стабілізуючу і водночас перетворюючу функцію соціалізації, оскільки в такий спосіб змінюється ієрархія соціальних пріоритетів у структурі ідентичності.

Розрізняють декілька рівнів самоідентифікації, зокрема: соціально-професійний, сімейно-класовий, національно-територіальний, релігійно-ідеологічний, еволюційно-видовий, статевий, духовний та ін.

Крім того, виділяють три основні стадії, за якими відбувається самоідентифікація:

- 1) актуалізація залучення до структури ідентичності нових особистісних та соціальних цінностей;
- 2) переструктурування ідентичності відповідно до специфіки нових її структурних елементів;
- 3) визначення ієрархії пріоритетності нових елементів та порівняння їх із попереднім комплексом особистісно-рольових цінностей [1; 7].

Відтак, можна чітко відокремити процес ідентифікації, який слугує засобом формування ідентичності людини, та самоідентифікацію як важливу складову процесу соціалізації, в результаті якої відбувається формування власного “Образу Я” особистості.

“Образ Я” розглядається науковцями з різних позицій: як метапсихологічна категорія самосвідомості (В.О.Петровський, М.Ярошевський), як її когнітивний компонент (М.Боришевський, Л.Влинська, П.Р.Чамата), як душевно-моральний аспект життя (В.О.Татенко), як комплексне відображення системи особистісних ставлень (О.Г.Асмолов, І.Д.Бех, О.Скрипченко), як когнітивна складова фізичного “Я” людини (Є.Т.Соколова, М.Малтц). В.В.Столін трактує “Образ Я” як зміст “Я”, І.С.Кон та І.І.Чеснокова базуються на розумінні “Образу Я” як емоційно-оцінного ставлення до себе. На думку М.І.Лісіної, “Образ себе” має афективно-когнітивний характер і складається із емоційного ставлення людини до себе і когнітивних знань про себе. Вона вважає, що “Я-образ” має складну архітектуру: є центральне, ядерне утворення, в якому представлено в найбільш переробленій формі знання про себе як суб'єкта, в ньому народжується загальна самооцінка, тут вона

постійно знаходиться і функціонує, існує також “периферія”, куди поступають найповніші дані людини про себе, які впливають на зміни уявлень про себе.

Загалом, можна сказати, що “Я-образ” – це системна якість, яка включає найрізноманітніші уявлення особистості про себе. На відміну від Я-концепції, що створює у людини відчуття своєї постійної визначеності, самототожності – “Я-образ” носить ситуативний характер, тобто це те, яким індивід бачить та відчуває себе в кожен конкретний момент. І хоча поняття Я припускає внутрішню єдність і тотожність особистості, фактично індивід має велику кількість різноманітних “Образів Я”.

Хоч “Образ Я” завжди включає в себе певний набір компонентів (уявлення про своє тіло, свої психічні властивості, моральні якості і т.д.), їх конкретний зміст і значення змінюються в залежності від соціальних і психологічних умов та станів. Крім того, людина не просто “пізнає”, “відкриває”, але й активно формує себе.

М.Й.Боришевський розглядає “Образ Я” як інтегративну форму самосвідомості, як результат апробації людиною самооцінки, своїх домагань, соціально-психологічних очікувань і оціночних ставлень до оточуючих у процесі життєдіяльності. Це той рівень самосвідомості, на якому людина досягає найбільшого усвідомлення суті своєї особистості.

Аналізуючи “Образ Я” як узагальнений глобальний механізм саморегуляції поведінки на особистісному рівні, автор підкреслює його роль у забезпеченні почуття ідентичності, самототожності людини. Саме почуття ідентичності, уявлення про себе протягом більш чи менш тривалих життєвих періодів дозволяє людині усвідомити необхідні кордони між “Я” і “не – Я”. Крім того, відчуття ідентичності “Образу Я” містить у собі можливість усвідомлення людиною змін, які у ній відбуваються, що є вираженням діалектичної єдності таких протилежностей, як стійкість і мінливість.

Виміри, які характеризують окремі компоненти чи “Образ Я” в цілому, включають стійкість (сталість чи мінливість уявлення індивіда про себе і свої властивості), впевненість у собі (відчуття можливості досягнення поставлених перед собою цілей), самоповагу (прийняття себе як особистості). Фокуси уваги дозволяють виявити те місце, яке займає “самість” чи її окремі властивості у свідомості індивіда.

Не будучи специфічним окремим компонентом структури самосвідомості, “Я-образ” виступає як продукт самопізнання, що виражає узагальнені поняття людини про саму себе. Разом з тим “Я-образ” є ширшим поняттям, ніж самосвідомість, оскільки, крім

свідомого компоненту, сюди належать латентні уявлення та несвідоме Я на рівні самопочуття. Разом з тим, що Я-образ є продуктом самосвідомості, одночасно він виступає і її суттєвою умовою, моментом самопізнання, в процесі якого людина використовує цілий комплекс внутрішніх засобів: уявлень, образів, понять, усвідомлень своїх особистісних рис, здібностей, мотивів.

“Образ Я” виконує безліч функцій, зокрема: конструктивну, регулятивну, прогностичну, еталонно-оцінювальну, адаптаційну, функцію захисту, репрезентаційну, домагання. Всі ці функції забезпечують особистісно-цілеспрямоване мотивування і регуляцію людської поведінки, її спілкування, пізнання, здійснюють пошук гармонії між ставленням особистості до себе і до зовнішнього світу, забезпечують її особистісне зростання.

До структури “Я-образу” входять такі компоненти:

- 1) когнітивний – уявлення про себе, образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значимості тощо;
- 2) емоційно-ціннісний (самооцінка) – афективна оцінка уявлень про себе – самоставлення, самоповага;
- 3) поведінковий (саморегуляція та самоконтроль в поведінковій діяльності) – потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть викликатися “Я-образом” і самооцінкою. Їх спрямованість і ступінь вираженості є значимим показником успішного становлення “Я-образу” молодого особистості та її соціально-психологічної адаптованості [8].

З точки зору змісту і характеру уявлень людини про себе виділяють велику кількість *складових Я*, серед яких насамперед:

- *Я реальне* – “який я насправді”, мотивує поточну активність, детермінує вибір найближчих цілей, рівень домагань, визначає особливості спілкування з людьми, вибір стратегії адаптації і життєвих стратегій;
- *Я ідеальне* – “яким би я хотів бути”, необхідне для збереження самоповаги, мотивує діяльність людини, визначає вибір соціального статусів і ролей, визначає довготривалі цілі і засоби їх досягнення;
- *Я дзеркальне* – “як мене сприймають інші”, є основним джерелом формування Я-концепції, регулює поведінку, контролює реалістичність Я-концепції (К.Роджерс, К.Хорні).

Також розрізняють: Я-минуле, Я-теперішнє, Я-майбутнє (О.Скрипченко); фальшиве Я, безпорадне Я (В.В.Столін); потаємне Я (Л.Е.Орбан-Лембрик, І.П.Манюха); нормативне Я, моральне Я (Д.Болдінг); Я-вчинок (В.А.Романець, В.І.Юрченко); Я-проблема (А.В.Фурман) та багато інших.

У результаті сукупності всіх вищезазначених та просто перерахованих компонентів Я-концепції в індивіда формується уявлення про сій власний “Образ Я”, на основі якого відбувається формування відношення до самого себе. Це відношення може бути позитивним (“Я” – умова, сприяюча самореалізації), негативним (“Я – умова, перешкоджаюча самореалізації) чи конфліктним (“Я” – умова, в один і той же час і сприяюча, і перешкоджаюча самореалізації).

Для молодшої людини дуже важливим є процес самовизначення, внутрішнє усвідомлення себе. Саме через процес самоідентифікації, як значущого механізму соціалізації, відбувається формування контролю людини над своєю поведінкою та засвоєння норм суспільства (А.Бандура, З.Фрейд). Саме в цьому процесі відбувається формування уявлення про себе як про цілісну і унікальну особистість, а “Образ Я” стає основою, на яку людина опирається в побудові своєї поведінки.

Будучи суб’єктами пізнання, спілкування і діяльності, люди співвідносять свої наміри і цілі з тими моральними орієнтаціями, нормами і межами, які вони визнали для себе прийнятними в процесі свого особистісного розвитку. Все це віддзеркалюється в їх “Образі Я” і, відповідно, у вчинках та діях.

В разі комплексного виникнення та накопичення особистісних проблем, що віддзеркалюються в особистісних трансформаціях людини, може з’явитись так звана криза ідентичності.

Криза ідентичності розуміється як втрата відчуття самого себе, неможливість прилаштуватися до обставин, що змінилися, розрив між вимогами, що висуває нова ситуація, і попередніми установками і поглядами. На думку Г.М.Андреевої про кризу ідентичності можна говорити тоді, коли більшість соціальних категорій, за допомогою яких людина визначала своє місце в суспільстві, здаються такими, що втратили свої межі і цінності. [6]

Криза ідентичності може викликати такі зміни особистості, що людина перестає впізнавати саму себе. Уявлення про себе втрачає цілісність, ідентичність розпадається. Ще важче стає відповісти на питання Хто Я? Який Я? Що Я можу?

Існує певний механізм виникнення розладів ідентифікації. Пусковим механізмом для прояву розладів ідентифікації є перш за все порушення внутрішньосімейних відносин, які можуть призводити до порушення виховання в сім’ї, коли дитина засвоює зразки поведінки найближчого оточення і ототожнює себе з батьками. В результаті цього формується неправильне уявлення дитини про себе, що з часом може закріплюватись по механізму умовного рефлексу, часто неусвідомлювано ні дитиною, ні дорослими. Все це призводить

до виникнення внутрішньоособистісного конфлікту та розладу цілісної ідентичності особистості [6].

Як зазначалося вже раніше, самоідентифікація є суттєвим механізмом формування ідентичності, який в змозі допомогти подолати кризу особистісно-рольової ідентичності. Самоідентифікація є саме тим компонентом ідентичності, який може виступати (в оптимальному випадку) в ролі прискорювача процесу переструктуризації ідентичності відповідно до нових соціальних вимог.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити висновок, що психічною серцевиною особистості, що відображає її цілісність, є її ідентичність. Формування ідентичності відбувається через багатократні процеси ідентифікації – зіставлення себе з іншими людьми. Суттєвим механізмом ідентичності є самоідентифікація, як процес самовизначення людини в результаті встановлення тожності із самою собою. Ключовим утворенням самоідентифікації є формування уявлення людини про саму себе, що відображається в її “Я-образі”.

Втрата відчуття самого себе характеризується кризою ідентичності. Для успішного подолання цієї кризи необхідно створити комплексну програму по перелаштуванню нині діючого негативного “Образу Я” особистості, актуалізувавши внутрішні ресурси людини, та сформувати у неї новий позитивний образ себе і оточуючого світу, в якому вона знаходиться. Саме в цьому ми і вбачаємо подальший напрямок нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Зливков В.Л. Самоідентифікація в педагогічній комунікації / Валерій Лаврентійович Зливков. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. – 144 с. (Бібліотека журналу “Соціальна психологія”).
2. Крысько В.Г. Социальная психология в схемах и комментариях : Учеб. пособие / В.Крысько. – СПб. : Питер, 2003. – С.126-130.
3. Макеева С.А. Социальные идентификации и идентичности / С.А.Макеева. – К., 1996. – 184 с.
4. Миколайчук М.І. Культурно-ціннісна та релігійна детермінація становлення ідентичності особистості / М.І. Миколайчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №12. – С.68-70.
5. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник / В.В.Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

6. Психологическая помощь мигрантам: Травма, смена культуры, кризис идентичности / [В.К.Калиненко, Г.У.Солдатова]; Под ред. Г.У.Солдатовой. – М.: Смысл, 2002. – 479 с. (Теория и практика социальной помощи).
7. Самосознание проблемных подростков / [Белопольская Н.Л., Иванова С.Р., Свистунова Е.В., Шафировва Е.М.]. – М.: Институт психологии РАН, 2007. – 332 с.
8. Семиченко В.А. Психологія особистості / В.А.Семиченко. – К.: Видавець Ешке О.М., 2001. – 427 с.
9. Социальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Н.Сухов, А.А.Бодалев, В.Н.Казанцев и др.; Под ред. А.Н.Сухова, А.А.Деркача. – 2-е изд., испр. – М.: Академия, 2002. – 600 с. (С. 40-56).
10. Столин В.В. Самосознание личности / В.В.Столин. – М.: 1983. – 254 с.

The results of theoretical research of problem of personhood achievement are presented in the article. All aspects of self-identification as an important component of socialization process and forming of “self-image” as a result of this process are presented in details. The concepts “identity – identification – self-identification” are comprehensively studied and compared.

Key words: socialization, self-identification, identity, identification, “self-image”.

Отримано: 12.03.2010

УДК 37.015. 3: [316.614] -053.6

А.М. Грись

ДЕФЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті розглядаються сучасні тенденції соціалізації підростаючої особистості. Розкрито дефекти соціалізації, які є наслідком девіацій у поведінці неповнолітніх. Обґрунтовується необхідність урахування зазначених дефектів у процесі підготовки психологів до роботи з дезадаптованими неповнолітніми.

Ключові слова: соціалізація, підростаюча особистість, дефекти соціалізації, девіантна поведінка, соціальні групи.

В статье рассматриваются современные тенденции социализации подрастающей личности. Раскрыты дефекты социализации, которые являются следствием девиаций в поведении несовершеннолетних. Обосновывается необходимость учета указанных дефектов в процессе подготовки психологов к работе с дезадаптированными несовершеннолетними.

Ключевые слова: социализация, подрастающая личность, дефекты социализации, девинтное поведение, социальные группы.

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві відбуваються бурхливі зміни, які неодмінно впливають на соціалізацію дітей та підлітків. Особливість нинішньої ситуації, в якій відбувається становлення підростаючої особистості, полягає у тому, що цей процес відбувається в умовах розширення соціальної самостійності, вибору та ініціативи підростаючого покоління. Він супроводжується переоцінкою цінностей, критичним осмисленням досвіду попередніх поколінь, новими уявленнями про власне майбутнє та майбутнє всього суспільства.

Інтерес до феномена соціалізації особистості значно зростає в умовах збільшення кількості груп неповнолітніх із девіантною поведінкою, що є результатом впливу різноманітних дефектів соціалізації.

Метою статті є розкрити особливості дефектів соціалізації як чинників, що сприяють становленню девіантної поведінки неповнолітніх.

Поняття соціалізації є досить широким і включає процеси і результати формування і розвитку особистості. Соціалізація – це складний, багатофакторний і різноспрямований процес та результат взаємодії особистості із соціальним середовищем, входження індивіда до суспільних структур за допомогою вироблення соціально необхідних якостей. Соціалізація здійснюється впродовж всього життя особистості та пов’язана із історичними, ідеологічними, економічними, культурними та іншими процесами.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняна психологія, не заперечуючи впливу природжених особливостей організму на властивості особистості, підтримує позиції згідно з якими індивід стає особистістю по мірі її включеності до суспільного життя. Особистість формується за участю і під впливом інших людей, які передають накопичені ними знання і досвід. Це відбувається не шляхом простого засвоєння суспільних відносин, а в результаті складної взаємодії зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (психофізичних) задатків розвитку як єдність індивідуально-значущих і